

Dr. JAN STÝBLO:

O metodách konjunkturních ústavů.

Teorie konjunktury — tato Böhm-Bawerkova »poslední kapitola v národohospodářské teorii« — náleží stále ještě k nejspornějším statím národohospodářské vědy. K jejímu cíli popsati, vysvětliti a odůvodniti existenci hospodářských konj. cyklů a objeviti jejich zákonitost, existuje-li, směřují dvě protichůdné cesty: empiricko-statistická, pátrající po pravidelnostech konkrétního hospodářského vlnění a apriorně-teoretická, hledající příčinu cyklických pohybů.

Není předmětem této stati vylíčení pestrého vějíře konjunkturních teorií, nýbrž chceme se zabývat otázkou, do jaké míry je nutná současná aplikace obou metod při pokusech o diagnosu a prognosu hospodářského vývoje, a jak se s tímto problémem vyrovnávají metody některých konjunkturních ústavů. Téma přináší s sebou řadu otázek, v nauce sporných, o kterých se děje jen zmínka, neb které jsou opominuty, nesouvisí-li přímo s tématem (na př. otázka aplikability použitých statist. metod). Poskytne-li tato stať jen povšechnou orientaci o metodické stránce prací několika konj. ústavů, bude její úkol splněn.

Co vedlo k empiricko-induktivní analýze?

Společným nedostatkem všech konjunkturních teorií tradiční nauky při jejich vnitřní, obsahové rozdílnosti jest jejich jednostrannost a neúplnost. Jednotliví teoretikové vybrali si ze spleti hospodářských vztahů jediný jev nebo skupinu jevů a kauzální vztah mezi nimi zevšeobecnili a povýšili na princip celého cyklického vlnění. Přesvědčivost těchto hypotéz se vylučuje již jejich mnohostí. Pro pozitivní hospodářský vývoj, jenž je tak mnohotvárný, nemohou podati přesného a uspokojivého vysvětlení již proto, že závěry z nich plynoucí mohou býti jen zcela všeobecné. Pro hospodářskou praxi nepřinášejí zdaleka toho, co

se od nich trochu nedočkavě žádá. Tato diskrepance mezi použitelností abstraktních a monistický teorií a požadavky praxe, dále pak chaos teorií, navzájem si odporujících, byly z hlavních příčin, které daly popud ke vzniku empiricko-induktivní konj. analýsy. Obchodní a průmyslový svět potřeboval objektivního vyličení hospodářské situace a odhadu budoucího hosp. vývoje jako podkladu pro rozhodování. A tak těmito potřebami vyvolané ústavy pro zkoumání konjunktury položily si za cíl svých prací publikování hospodářské diagnózy a prognózy.

Hospodářské barometry.

Přes metodickou rozdílnost jednotlivých konj. ústavů zůstává charakteristickým instrumentem jejich prací hospodářský barometr. Konference expertů Společnosti národů v r. 1926 definovala hospodářský barometr jako seskupení indexů, lišící se od pouhého souhrnu indexů tím, že vývoj různých indexů se děje v přesném pořádku časovém, takže z pohybu jednoho indexu lze usuzovat na pohyb druhého. Tato definice prohlašující za jedině kritérium jak pro sestavování tak i pro vyhodnocování barometru pouze formální časový princip, jest již dnes překonána. Při konstrukci barometrů evropských konj. ústavů uplatňují se alespoň částečně hlediska kvalitativní vedle časového momentu. Ze statistických časových řad se vybírají ty, o nichž se předpokládá, že jsou zvláště symptomatické pro průběh konj. cyklu a při sestavování řad v barometr rozhodují i jiné úvahy než časová posloupnost.

Je tedy při konstrukci barometru myslitelný dvojitý postup: odmítnouti jakékoliv apriorní úvahy a sestavit jej zcela empiricky podle »morfologie« cyklických křivek nebo jej zkonstruovati výlučně na podkladě určité přijaté teorie o příčinách konj. cyklu. Mezi těmito dvěma extrémly nutno připustiti teoretickou možnost mnoha mezistupňů. Poměr k těmto dvěma pólům pak charakterisuje metodu jednotlivého konj. ústavu.

Metoda harvardského institutu.

Z četných konj. ústavů ve Spoj státech amerických největší důležitosti nabylo pro originálnost své metody a vědecký ráz

svých prací Harvard Commitee on Economic Research. Podáme zde ve zkratce konstrukci barometru tří trhů, jak se obvykle harvardské schema označuje.

Značný počet statistických řad cenových ze všech oblastí hospodář. života, pro které byly měsíční statistické údaje, byl očištěn vyloučením sezonních variací a trendu a pak vyjádřen v jednotkách standartní odchylky, aby byla vyloučena různá amplituda jednotlivých řad. Takto upravené řady, zobrazující konj. cykly spolu s jinými náhodnými pohyby byly pomocí korelační analyzy soustředěny v několik skupin, uvnitř kterých se pohyb jednotlivých řad přibližně kryl. Dalším výběrem zbyly jen tři křivky: A-křivka (Speculation — representující trh kapitálový) obsahuje kurs průmyslových akcií a kurs dluhopisů New-Yorkských bank, B-křivka (Business — representující trh zboží) obsahuje bankovní dluhopisy 140 míst mimo New-York a velkoobchodní ceny, C-křivka (Money — representující trh peněžní) obsahuje diskontní sazby krátkodobých půjček. Tyto tři křivky, zkonstruovány jsou pro hospodářskou periodu Spojených států 1903—1914, vykazovaly vlnovité pohyby, při čemž toutéž fází probíhaly jednotlivé křivky po určitém časovém intervalu («lag»). Objev a metodické zpracování této pravidelnosti a periodicity v časovém průběhu křivek tří trhů jest hlavní zásluhou harvardských výzkumů. Možnost prognosy podává se tu 1. ze srovnání směru pohybů každé křivky s průběhem ostatních křivek, 2. ze srovnání směru pohybů s pohyby těsně předcházejícími, což umožňuje stanovit fází cyklu, 3. ze srovnání amplitudy těchto pohybů, jež však vzhledem k své proměnlivosti není rozhodující. Největší důležitost se přikládá křivce B. «Lag» zůstává hlavním faktorem umožňujícím prognosu. Jest zdůrazniti, že autoři nebyli vedeni při výběru časových řad žádnou předem pojatou teorií hospodářských cyklů ani jinými úvahami o kausálních vztazích křivek. Jediným kriteriem výběru byla statistická homogenita a teprve později byla zpozorována také homogenita ekonomická, podle níž byly křivky nazvány »speculation«, »business«, »money«.¹⁾

¹⁾ The Review od Economic Statistics 1927, s. 77.

Podle této koncepce nespočívá prognosa na znalosti faktorů, které způsobují konj. vlnění, nýbrž na domněnce, že určitá pravidelnost v pohybu křivek barometru, jež se projevila v minulosti, se objeví také v budoucnosti. Jest však nanejvýš pochybné, zda lze takovou extrapolaci provést bez přesvědčivých důvodů, že se hospodářská struktura nezměnila. Autoři harvardského barometru si byli tohoto úskalí vědomi a proto použití výsledků podávaných barometrem vážali na analýsu celkové hospodářské situace.²⁾ Tím však ryze objektivní ráz harvardské metody je zcela setřen, když o aplikabilitě může rozhodovati subjektivní analýsa hospodářského vývoje. Je to důkazem toho, že ryze kvantitativní metoda harvardská se nemůže zříci úplně kvalitativních úsudků. Třebas je tedy teorie při konstrukci barometru odmítána, vnikají její stopy takto při hospodářské analýse do harvardských prací.

Metoda konj. ústavů v Anglii, Francii, Belgii a Holandsku.

Příkladu Harvardu následoval v Anglii London and Cambridge Economic Service. V čele Bulletinu jím vydávaného nacházíme schéma obdobné barometru harvardskému, takže jsme přesvědčeni, že diagnostické a prognostické úsudky, jež následují, jsou odvozeny z těchto grafů. Čelný člen kruhu, vydávajícího Bulletin, L. Robbins však popisuje tuto práci zcela jinak:³⁾ »Nevzpomínám si ani jediné příležitosti, kdy bychom použili těchto grafů při našich prognostických úvahách.« Nejprve se přezkoumává minulá diagnosa a prognosa, zkoumá se materiál, aby se zjistily chyby. Potom se probírají postupně pohyby, které se ve statistickém materiálu zjistily. Při tom velmi napomáhá vyloučení sezonních variací. Za to analýsy trendu se tu skoro neužívá. Zde se uplatňují dvě zásady: a) nelze se pokoušet o jakékoli výzkumy bez pomoci celkové ekonomické teorie, b) apli-

---

²⁾ Persons: »Our method of forecasting therefore is based upon statistical analysis supplemented by economic analysis« (Rev. of Ee. Stat., Bd II 20, 8. 40).

³⁾ L. Robbins: Les méthodes d'observation économique et les problèmes de la prévision en matière économique (Cinq conférences sur la méthode).

kace kvantitativních výsledků jest omezena a nutno ji spojit s »bon sens« všeobecné situace. Pak se přejde k pokusu o krátkou diagnosu a prognosu, při čemž úloha kvalitativních úsudků jest ještě důležitější. Členové se postupně vyjadřují o tom, co považují za nejvýznačnější rysy situace. Pak je o tom diskuse a text se definitivně upraví.

Z tohoto stručného nástinu jest již zřejmo, že těžiště metody spočívá v kvalitativním úsudku jednotlivých členů kolegia a statistických metod se používá jako pomůcek. Aplikace abstraktní hospodářské teorie na konkrétní hospodářskou situaci uskutečňuje se tu v úvahách autorů a tudíž není zde jednotného schématu, podle něhož by se v každém případě postupovalo. Dominující postavení celkové ekonomické teorie v metodě londýnského ústavu je zcela jasné.

Na rozdíl od anglického konj. ústavu zaujímá pařížský Institut Scientifique de recherches économiques et sociales stanovisko přísně objektivní. Předseda ústavu Charles Rist v předmluvě k bulletinu *L'activité économique* klade za úkol ústavu: podati v co nejzhuštěnější formě a s jedinou snahou být stále exaktní z hospodářské situace celkový přehled, z něhož by každý čtenář podle libosti si činil závěry, které se mu budou zdátí nutnými. Bulletin se vystříhá pečlivě každého prorocství, avšak redaktoři vysloví své názory o výhodách nebo nevýhodách změn v hospodářské situaci. Bulletin obsahuje hlavní indexy uspořádané podle států, pak indexy s týmž předmětem různých zemí, což umožňuje srovnání mezinárodní, a konečně speciální analytické studie.

Po stránce metodologické nepřinesl pařížský institut nových cest. Zásada přísné objektivity a resignace na jakékoliv závěry z pečlivě sebraných statistických dat má v zápětí sterilitu pro další pokrok empirického konj. badání. Publikované diagnostické úvahy nemají pro hospodářskou praxi valné ceny pro přílišnou všeobecnost.

Úkoly konj. ústavu pro Belgii převzala t. zv. Luvaňská škola, kterou vede prof. L. H. Dupriez. Nejdříve byl pečlivě prostudován celkový hospodářský vývoj Belgie od 1897—1913 a konstatován četné vztahy mezi statistickými časovými řadami.

»Naše úloha,« praví Dupriez,⁴⁾ »bude pozůstávati nejprve ve zkoumání, zdali tytéž vztahy platí pro Belgii, ve studiu rozdílů a konečně ve stanovení charakteristiky vývoje hospodářského cyklu ve speciálním prostředí, jež tvoří belgické hospodářství. Krátce musíme vzíti v úvahu vědecké výsledky z ciziny a učiniti pokus o aplikaci v Belgii.« Dupriez navazuje s počátku na práce harvardského institutu a konstruuje barometr obdobný barometru tří trhů. Dále přechází ke zkoumání výroby, zaměstnanosti, dopravy a ostatních základních ekonomických zjevů. Zřejmě těží zde již z výsledků berlinského Institutu für Konjunkturforschung.

Poměr k teorii konjunktury jest zcela odmítavý: vyhýbá se tomu, aby se dal ovlivniti apriorními představami o příčinách a mechanismu cyklů, ježto v tomto bodě národohospodářská věda není ještě dosti pokročilá. Užitečnost rozkladu časových řad v trend, sezonní variace a cyklickou křivku přijímá s tou výhradou, že jsou dány všechny podmínky, že výsledek analýsy odpovídá hospodářské skutečnosti. Poněvadž pak není nikde udáno obecné měřítko pro posouzení, zda tu takové podmínky jsou, jest přípustnost rozkladů takto závislá na subjektivním mínění. Tento postup nelze uznat za přísně vědecký. Dupriez však nepovažuje konj. analýsu za čistou vědu a přirovnává ji k lékařské diagnóze, jež jest současně vědou i uměním.

Prognostické závěry, které Luvaňská škola činí z uvážené diagnózy přítomné situace spočívají podstatně na studiu symptomů, ježto otázka kausalit není rozhodnuta. Jejich platnost je závislá na oprávněnosti presumpce, že se věci budou v budoucnosti vyvíjeti tak, jak se vyvíjely v dosti nedávné minulosti. Tyto závěry musí býti velmi všeobecné a jen na několik měsíců a nemohou přirozeně postihnouti vlivů exogenních (na př. politické události), které rušivě zasáhnou do hospodářského vývoje.

Metoda Luvaňské školy představuje jakýsi přechod od Harvardu k berlinskému Institutu. I když buduje z větší části na symptomatice, přece, poučena nedostatky harvardské metody,

---

⁴⁾ L. H. Dupriez: Les méthodes d'analyse de la conjoncture économique et leur application à l'économie belge depuis 1897 (Louvain 1930, P. 118).

formuluje své závěry opatrněji a od speciální symptomatiky přechází po vzoru berlinském k studiu hospodářství v celé šíři.

Metodickou zajímavost přináší holandský konj. ústav. Ježto podle názoru holandských ekonomistů konj. vývoj v Holandsku je krajně citlivý na zahraniční vlivy, jest vedle hospodářského vývoje domácího hlavním předmětem výzkumu vývoj konj. cyklů v Anglii, Německu a Spoj. státech. Vliv těchto velkých trhů na holandské hospodářství jest dominující, takže neustálé srovnávání s domácím vývojem je nejlepším prvkem pro zhodnocení hospodářského vývoje.

C. M. Verijn Stuart, býv. ředitel Nederlandsch Economisch Institut de Rotterdam považuje za zcela nezbytno pro hlubší studium konjunktury, aby byly k dispozici takové konj. indexy, které se vztahují přímo k příčinám cyklického vlnění. Při výběru mezi množstvím možných indexů jest vycházeti z nějaké teorie ekon. cyklu. Stuart, jakožto zastánce teorie monetární, přičítá velkou důležitost indexům monetárním. Jinak však pokusy vysvětliti cyklické zjevy pomocí čistě induktivní metody, založené výlučně na faktech, zachycených statistikou, mohou podle jeho názoru rozšířiti naše znalosti o konjunkturu, nemohou však nikdy ukázati vztahy mezi příčinou a účinkem, jež jsou v této materii obzvláště komplikované.

Názor Stuartův představuje druhý pól myslitelného postupu při konstrukci barometrů: vyjítí z určité apriorní představy o kausálním vztahu a z časových řad hospodářských faktorů, představujících příčiny a účinky, sestaviti barometr. Osud a výsledky takového barometru jsou těsně spjaty s teorií, z níž vychází, zejména není-li tu korektura v jiných barometrech.

Metody Wagemannovy.

Po Harvardu byl to teprve berlínský Institut für die Konjunkturforschung, který pod vedením prof. Wagemanna postavil empirické konj. badání na nové základy a ukázal nové možnosti jeho vývoje. Celkovou charakteristikou jest širší a hlubší osvětlení hospodářského vývoje z nových metodických hledisk.

První krok kupředu byl učiněn při volbě symptomatických řad. Kdežto Harvard pozoroval vývoj jen v oblasti peněžní a ce-

nové, což vedlo k přeceňování této stránky hospodářství, a omezil se na zjišťování souvislosti tří trhů, zkonstruoval Wagemann celou řadu barometrů, které dovolují zjistiti a sledovati mnohem značnější počet vztahů a vzájemných vlivů hospodářských faktorů. Celý systém barometrů rozděluje W.⁵⁾ na tři skupiny: 1. Barometry výnosové, reprezentující podmínky, za kterých peněžní kapitály, statky a práce vstupují do hospodářství; 2. barometry výrobní, zachycující zasazení těchto prostředků a sil obzvláště ve výrobě; 3. barometry odbytu, ukazující v jakém objemu se umísťují výsledky produkce na trhu, zejména zda existuje soulad mezi výrobou a spotřebou. Tato síť barometrů, prolínající všemi úseky hospodářství, byla zkonstruována z měsíčních statistických řad, pokud byly k dispozici. Jejich výběr neděl se na podkladě určité konj. teorie. Wagemann se důsledně vyhýbá tomu, aby jediný princip, jediný teorem byl základem celého systému barometrů.

Podle typického průběhu jednotlivých barometrů jest pak sestaveno schema průběhu konjunktury. Možnost diagnosy a prognosy podává se tu ze srovnání konkrétního, skutečného průběhu se schematickým obrazcem. Ovšem nejde při tom o mechanické srovnávání. Poměr mezi schematem a skutečností jest podle Wagemanna obdobný poměru charakteristiky ročních období, uvádíme-li na př. leden jako dobu ledu a sněhu, a skutečného období, v němž může místo sněhu a ledu být také vlhké, deštivé počasí. Odchytky od konj. schematu mohou být značné a jejich studium je někdy důležitější než zjištění normálního průběhu. Schéma není žádnou normou, nýbrž sestavením typických obrazů fází.

Tímto volným výkladem výsledků, podávaných symptomatikou, odlišuje se Wagemann zřetelně od strohosti, s jakou Harvard interpretoval své grafy. Zároveň jest však tím symptomatika jakožto podklad diagnostických a prognostických úsudků z větší části opuštěna a může býti jen doplňkem jiných metod.

Dalším význačným prvkem při analýze hospodářské situace i při pokusech o prognosu jsou t. zv. konjunkturní napětí (Spannungen). Wagemann rozumí jimi inkongruence různého druhu,

---

⁵⁾ W a g e m a n n: Struktur und Rhythmus der Weltwirtschaft. S. 172.

určitou disproportionalitu mezi jednotlivými hospodářskými faktory, které tíhnou k vyrovnání a vynucují si určité uspořádání. Když na př. sklady za současné nemožnosti rozšíření kredit jsou již tak přeplněny, že stav je neúměrný nákladům, vynucuje si obtížná situace podniků určité dispoice, řešení tohoto napětí, jež se dá prognosticky využítí. Wagemann oceňuje vysoko prognostickou cenu těchto napětí a považuje za vlastní barometry jen ty, jež silněji poukazují na inkongruence a porušené vztahy, t. j. na napětí.

Přihlédneme-li blíže k některé ze souvislostí, jež jsou podkladem napětí, shledáme, že to jsou souvislosti mezi určitými hospodářskými elementy resp. skupinami elementů, prohlašované konj. teoriemi za kauzální vztahy. Jest nespornou předností Wagemannovou, že neprohlašuje žádné z těchto napětí za příčinu konj. cyklu, nýbrž je pečlivě ve statistickém materiálu zkoumá jako důležité průvodní zjevy konj. vlnění.

Symptomatika, z níž vyšlo empirické konj. badání, může býti i východiskem pokusu o kvalitativní objasnění cyklů. Wagemann překračuje v tomto směru meze symptomatiky při zjišťování t. zv. funkcionálních vztahů. Tímto pojmem nemá být označen v matematickém smyslu vztah dvou veličin, jež se mění podle určitého zákona. Jde tu o »celé pletivo takových vztahů, které již pro svou nekonečnou rozmanitost se nedá matematicky nikdy zachytit«. ⁶⁾ Na př. se zjistí symptomatically, že při klesajícím vnitřním odbytu obchodní bilance se kloní k aktivitě, zatím co jest peněžní a kapitálový trh plynulý a veliká nezaměstnanost. Uzná-li se tato pohybová konstelace skutečností za vnitřně souvisící, zjišťují se tím jejich funkcionální vztahy. ⁷⁾ Úlohou funkcionální teorie jest proto »pochopiti systém vzájemných závislostí hospodářských změn«. Konstatováním funkcionálních vztahů není ještě nic řečeno o příčinné souvislosti hospodářských elementů. K tomu bylo by zapotřebí jíti ještě dále a prohlásiti některý ze vztahů za primární nebo převéstí celý komplex skutečností na společnou příčinu. Tak daleko však Wagemann nejde a zůstává na funkcionálních vztazích, ježto pro empirické

⁶⁾ W a g e m a n n: Struktur und Rhythmus der Weltwirtschaft. S. 173.

⁷⁾ W a g e m a n n: Konjunkturlehre. S. 191.

konj. badání otázka po příčinách hospodářských pohybů leží mimo okruh jeho problémů.

Další a nejdůležitější cestou, na níž Wagemann dosahuje zejména prognostických výsledků, jest zjišťování dispoic, úmyslů a hospodářského mínění podnikatelů. To lze uskutečnití buď přímo stálým dotazováním nebo nepřímo statistikou došlých objednávek zejména ve strojním průmyslu, jež ukazuje, v kterých odvětvích lze očekávatí rozšíření produkce. Podobné závěry umožňuje statistika dovozu surovin. Tato metoda může být podkladem pro prognosu na dobu nejvýše 1½—3 měsíců.

Dispoice hospodářské a podnikatelské vycházejí a jsou určovány hospodářskými jednotkami, které ve svém souhrnu představují celé hospodářství. Tyto dispoice jsou však ovlivňovány hospodářskou situací. Předmětem výzkumu bude tedy především zjištění míry tohoto vlivu na dispoice. Účinek prováděné dispoice se však projeví v hospodářském průběhu. Nutno tedy v konkrétním hospodářském celku zachytití vzájemné působení dispoice a hospodářského vývoje, vykonstruovatí typické hospodářské a podnikatelské dispoice a z nich odvodití další pravděpodobný hospodářský vývoj.

Základem pozorovací metody Wagemannovy jest organicko-biologický princip, spočívající na těchto dvou hypotésách: 1. Všechny části hospodářství jsou v úzké funkcionální vázanosti. Tvoří uzavřený celek, podléhající vlastním zákonům. 2. Vnější působení, ať již pochází z nehospodářských oblastí či z jiných hospodářských těles působí pouze jako dráždění, které v pozorovaném hospodářském organismu vzbuzuje pohyby podle vlastní zákonitosti.

Podle tohoto principu je tedy hospodářství organický celek, který na podněty jakéhokoliv druhu reaguje svým specifickým rozvlněním, při čemž neexistuje mezi působením a reakcí žádná vypočitatelná ekvivalence. Kausální nexus jest nahrazen vztahem mezi podnětem dráždění a reakcí. Jakékoliv mechanické pojímání hospodářských jevů je tím odmítnuto. Důkaz správnosti organicko-biologického principu vidí Wagemann v tom, že se osvědčil jakožto praktická pracovní metoda.

Na základě uvedených metod dochází Wagemann ke svým prognostickým závěrům, jejichž závaznost osvětluje na tomto

příkladě: Naše úvahy se rovnají úvahám zahradníka, který si je jist, že zasadí-li určité semeno do země, v určitý čas vyrostě určitá květina. Neděláme tudíž nic jiného, než že provádíme přísloví: Jak zasižeš, tak sklidiš.

Shrneme-li přínos berlínského konj. ústavu v oboru hospodářského výzkumu pokud jde o metodu, docházíme k těmto hlavním zásadám:

1. Rozšíření pozorovacího pole o stránku statků v obsáhlý systém zkombinovaných řad.

2. Systém zkonstruovaných barometrů není neměnný; musí vždy být adekvátní skutečné hospodářské struktuře oblasti, v níž má být aplikován.

3. Úspěchu lze dosáhnouti jen několika metodami, jež se doplňují i korigují: tedy rozsáhlou analysou celého hospodářství a ne jedním generálním schematem.

4. Od prognosy určité fáze konj. cyklu je třeba přejíti k předpovědi utváření hospodářské situace. Při tom hlavní oporou je rozbor podnikatelských disposic.

O synthesu mezi konj. teorií a empirickou metodou.

Proti empirické metodě konj. ústavů vystoupili četní kritikové. Jejich vývody obracejí se hlavně proti možnosti hospodářské prognosy a proti snaze obejít se při konj. výzkumech bez teorie. Část teoretiků přechází k druhému extrému a tvrdí, že otázku prognosy možno rozřešit samotnou teorií. Někteří pak (Altschul) jsou toho názoru, že problém lze rozřešiti jedině synthesou empiricko-statistické a teoreticko-deduktivní metody. Tito jsou podle našeho názoru pravdě nejbliže. Konstatováním nezbytnosti synthesy není však nic řečeno o naději, zda se vůbec podaří ji zkonstruovati. V předcházejícím výkladu pokusili jsme se ukázati, jak si některé konj. ústavy tuto otázku rozřešily. Postup a originalita při uskutečňování synthesy jest jejich metodologickou charakteristikou.

Podstatou této synthesy jest nepochybně logický závěr z dvou premis: z teorie, jakožto všeobecně platného soudu o nutných souvislostech podmínek a ze soudu, konstatujícího existenci

těchto podmínek empiricky zjištěných. Celá nesnáze spočívá v tom, že první premisa, uspokojivá konj. teorie, dosud neexistuje a o její podstatu resp. o možnost její konstrukce se vedou boje a pro druhou premisu není dosud k dispozici úplný statistický materiál.

Již jsme se zmínili o tom, že předmětem dosavadních konj. teorií jest vždy jen určitá skupina vztahů, a to vztahů všeobecné povahy, takže se zdá, že jejich aplikace na rozmanité a vzájemně se prostupující souvislosti konkrétní hospodářská situace v celé její šíři jest téměř vyloučena. Mimo to principy hospodářských teorií jsou namnoze zcela cizí nynějším principům, podle nichž se formuje a probíhá skutečný hospodářský život a bylo by proto možno v takových případech dělati úspěšné prognostické závěry jen pro pomyslné hospodářství, v němž platí zvolené principy. Pro diagnostické a prognostické závěry, platné o konkrétní hospodářské situaci bylo by třeba teorie »realistické«, jejíž otázky, hypotézy a závěry mohly by býti vyjádřeny a ověřeny empirickým pozorováním. Hledá se proto deduktivní teorie s induktivním obsahem.

Uspokojivých výsledků nelze očekávat při použití teorií statických. A pro teorii dynamickou jest zatím vysloveno jen několik postulátů. Tím ocitá se řešení hospodářské prognosy ve slepé uličce.

Fiasko prognosy Harvardu za haussy 1928—29, po němž přestal Harvard prognosy vydávat, ukázalo, že na podkladě pouhé speciální symptomatiky a s úplným vyloučením hospodářské teorie nelze docílit trvalých výsledků. Berlínský konj. ústav odmítá rovněž přijmouti některou z konj. teorií, avšak nevyhýbá se kvalitativním úsudkům v jednotlivém hospodářském úseku, pro nějž konstruuje barometr. Prvou premisu v jeho synthese zastupuje tu soud empirického obsahu, jehož všeobecnost a závaznost jest předpokládána, t. j. odpozorovaná »statist. zákonitost«.

Význam práce konj. ústavů a nové úkoly.

Při hodnocení práce konj. ústavu nutno mít na zřeteli podněty, ze kterých vyšly a cíle, jež si určily: vyplnit mezeru mezi hospodářským životem a teorií, odpovědět na otázky hospodář-

ské praxe a býti vodítkem při hospodářsko-politických opatřeních. Všeobecně jsou uznávány výsledky na poli zpracování empirického materiálu. Pozorovaná oblast jest rozšířena, materiál rychleji zpracován a výsledky podávány v přesnější formě. Funkcionální vztahy jsou prozkoumány kvantitativní analysou, při čemž se věnuje pozornost souvislostem dosud opomíjeným. Obraz konkrétní hospodářské situace se tím stává daleko srozumitelnější.

Pokud jde o prognosu, nejpříznivějších výsledků dosáhl konj. ústav berlínský zejména svými předpověďmi stupně zaměstnanosti, jež se považuje za souhrnný výraz celkového hospodářského života. Prognosu vydávanou na 3 měsíce předem bylo možno považovat za spolehlivou. Lze tedy míti za prokázáno, že v určité hospodářské oblasti pro kratší časový úsek možno činiti jisté prognostické závěry s určitou matematicky nezjistitelnou pravděpodobností.⁸⁾

Pokud by ovšem empirické konj. badání chtělo býti náhradou za kvalitativní analysu, ocitlo by se na scestí, protože v empirických dat nelze bez dalšího odvoditi nomologické vztahy, k nimž možno dospěti jen apriorně. Empirií není možno dokázati nutnost a všeobecnost vztahů mezi hospodářskými podmínkami. Nelze tudíž očekávat, že by tato metoda sama o sobě mohla vésti k dynamické konj. teorii.

Pracovní metoda konj. ústavu byla po našem soudu výstižně charakterisována jako »bon sens« (Fingerspitzengefühl), rozložený vědeckými metodami na prvky úsudku. Proti ní byla vnesena řada námitek, zejména proti nárokům vědeckosti. Za nynějšího stavu národohospodářské vědy má však plné oprávnění na svou existenci. Neboť platí o celém empirickém směru konj. badání Aftalionův výrok o prognose: »Kdyby byl výběr mezi prognosou podle pravých příčin fenoménu a prognosou statistickou, bylo by se bez vší pochybnosti rozhodnouti pro prvou. Ve skutečnosti je výběr mezi statistickými pravidelnostmi a našimi domněnkami o příčinách. Empirismus prvých jest znepokojující, ale nejistota druhých jest znepokojující ještě více, neboť

---

⁸⁾ Beiträge zur Konjunkturforschung. Zehn Jahre des I. f. K. S. 19.

může působiti mnoho příčin, u nichž jen hádáme jejich působení.«⁹⁾)

S postupující vázaností hospodářství v přítomné době ztrácejí evropské konj. ústavy předmět svých výzkumů, zejména pokud jde o prognosu o průběhu hospodářských cyklů. Pronikavé zásahy do výroby a spotřeby, cenová regulace odňaly prakticky půdu volnému konj. vlnění, jež je immanentní kapitalisticko-liberalistickému hospodářskému systému. Hospodářská struktura je těmito exogenními vlivy tak změněna, že jakákoliv aplikace pravidelností z dřívější doby je ilusorní. To však neznamená ještě snížení významu empiricko-induktivního směru hospodářských výzkumů. I když odpadá takto, ať již dočasně, či trvale značná část vědecké výzbroje konj. ústavu, přec tu zůstávají úkoly, jež vyvolaly jejich vznik, ačkoliv jsou modifikovány.

Bylo-li dosud jejich konečným cílem vytvořiti svými pracemi podklad pro maximální racionalitu v hospodářských disposicích podnikatelů, musejí se vzrůstávající vázaností hospodářství nejen podávati podrobnou kvantitativní analýsu hospodářské situace a býti tak nástrojem, registrujícím účinky hospodářskopolitických zásahů, nýbrž předvídaním účinků státi se nezbytným podkladem řízeného hospodářství.

---

⁹⁾ Aftalion: Cours de statistique. P. 197.